

«الرمزية في القصة العبرية القصيرة عند فياربيرغ، شتاينبرغ، يعبتس»

م.م/جمعة محسن تركي المساري

جامعة بغداد - كلية اللغات

قسم اللغة العبرية

مستخلص البحث

الهدف الاساسي من هذا البحث هو دراسة الرمزية في عدد من القصص القصيرة للأدباء، مردخاي زئيف فياربيرك - وقصته "العجل"، ثم الكاتب والاديب، يهودا شتاينبرك، في قصته - أوماً لها بعينيه"، وقصة " من الحزن الى الفرح " للقصص والاديب، "زئيف يعبتس".

القصصون الثلاثة استخدموا كثيرا رموزا للموت مثل: المرأة، الرجل، الثعبان، الحاحام، الجزار، الساحر، وإكليل الذهب. وأستخدم في القصص الثلاث أسماء من التناسخ، بسبب التأثير الديني. نجح الكتاب الثلاثة في المزج بين الصور الدينية، وأساطير، وخيال، وتقاليد يهودية وشعبية. جميع هؤلاء الكتاب أدخلوا صوراً ورموزاً مختلفة، من الدين والطبيعة الى قصصهم. الحب، وحب الحياة، عناصر مشتركة بين القصص الثلاث في بغض الموت. أبطال القصص الثلاث، هم: صبي صغير، وفتاة جميلة، وامرأة. لا تحتوي القصص الثلاث على زمان ومكان محددين. ليس دائماً، الحياة تنتصر، ومن المحتمل أن ينتصر الموت في نهاية المطاف. وربما تنتصر الحياة أيضاً.

הסימבוליזם. אצל כמה סופרים עבריים כמו: פיאברג, שטיינברג, יעבץ.

אוניברסיטת בג'דאד,

פקולטת השפות,

מחלקת השפה העברית.

ע.מ. גומעה מוחסן טורקי.

הקדמה

המטרה היסודית למחקר זה היא ללמוד את הסימבוליזם במספר סיפורים קצרים של סופרים, כמו מרדכי זאב פיאברג בסיפורו "העגל". גם כן הסופר " יהודה שטיינברג " ואת סיפורו " הוא רמז לה בעיניו ". וסיפור "מיגון לשמחה" של הסופר "זאב יעבץ".

כל הסיפורים האלה משתתפים בגורמים כמו: התרבות הדתית, ונטייה למיתולוגיה ופנטסיה. יתר-על- כן הוראותיהם של הסופרים להפיץ את, האתיקה הדתיות היהודיות, על-ידי הרבה של תמונות ונוחים של סימבוליזמיים. שהשתמשו בהן סופרים אלה למען המטוריות הדתיות, הפוליטיות וחברתיות. לכן אנו נגש תוכן קצר לכל סיפור מסיפורים אלה. כדי לנתח אותם בכוונה להופיע את סימבוליזם בכלם.

הסימבוליזם

הסימבוליזם (יוונית, סימבולון – סימן היכר, סימבול - סמל). זרם ספרותי, שעריסתו עמדה בצרפת. לאבי הזרם נחשב בודלר בעל "פרחי הרוע" (1857). "1". והסימבוליזם (באנגלית: symbolism) תנועה בספרות ובאמנות שעריסתה עמדה (בצרפת) בסוף המאה התשע-עשרה. כתגובה בשני בתי הספר של ריאליזם והאימפרסיוניזם במטרה להביע את הסוד של הקיום על-ידי הסמל. עם זאת, היטוריונים רבים של ספרות, נחשבים שמאלארמה הוא המייסד בסימבוליזם ולא היה מוריאס. אך נחשבו אלביר סאמאן, בול פירלין, בול פאלירי הם הבסיסים החשובים בסימבוליזם. "2"

תקופת שיגשוגו של הזרם בשנות השמונים והתשעים של המאה התשע-עשרה. השפעתו ברחבי אירופה מצויה עד ראשית שנות העשרים של המאה העשרים. כעשרים שנה לערך נתייחד השם "משוררים דקאדנטיים" לאלה שהושפעו מ(פרחי הרוע) של בודלר. ב-18 בספטמבר 1886 פירסם המשורר ז'אן מוריאס ב"פיגארו" את המאניפסט הסימבוליסטי, ומתקופה זו ואילך נתייחד השם לתלמידי בודלר. מקורו של הסימבוליזם, כמו של כל זרם ספרותי חדש, הוא במרידה. "3", "4".

לגבי הסימבוליסטים אין עולם מוחש, חיצון, אלא העולם שבנפשו של המשורר. מכאן נובעים היסודות המיטאפיזיים והמיסטיים שבשירה, בדרמה ובסיפור הסימבוליסטיים. "5". השורשים של הסימבוליזם הוא פילוסופיה ותיאולוגיה ולא ספרותית, אולי הוא היה דתי יותר מכל דבר אחר. "6"

לפי הערכתו של המבקר הצרפתי אנרי פאר חל השיא של פעילות הסימבוליסטים הצרפתיים בשנים 1885-1892. ואולם היצירות הסימבוליסטיות הגדולות נוצרו קודם לכן, כשעדיין לא ידעו משוררים צרפתיים גדולים שהם מבשרים זרם חדש. אל בודלר מצטרפים בהכרח ורלן, רמבו ומאלארמה כחוליה ראשונה בשרשרת הסימבוליזם הצרפתי. מאוחר יותר בודלר מקיף עצמו בשערוריות תלמידים של הסימבוליסטים באנגליה – אוסקאר ויילד. הסימבוליזם השפיע כמעט על כל ארצות אירופה וגם על הספרות האמריקאית. בגרמניה ניתן לו צביון אידיאליסטי ומיסטי. בין הבולטים: רילקה, גאורגה, דימל וגם ג. האופטמאן, לפחות באחת מיצירותיו. האסכולה הווינאית הניאורומאנטית ספגה אף היא מן ההשפעות הסימבוליסטיות, במיוחד הופמאנסטאל. באנגליה מיזג ארתר סיימונס במסות הביקורת שלו את הסימבוליזם הצרפי (במיוחד של מאלארמה) עם משנתו של פטר. מן ההשפעות הסימבוליסטיות יש ביצירותיהם של ייטס, ויילד, אליוט ואחרים. הגרמניים למדו הרבה מן הסימבוליסטים כמו ר. מ. רילקה וסטיפאן גורג. ברוסיה הגיע הסימבוליזם למיטב הישגיו ביצירותיהם של מרז'קובסקי, סולוביוב, בריוסוב, י. איוואנוב ובלוק. "7", "8"

הסימבוליזם החדש נכנס לספרות הערבית החדשה בתמיכתו של לבנון. כי לבנון מאז ומתמיד היא חלוצה ללקוח מן המערב ביחס לספרות ומחשבה. בשביל מיקומו ובגלל מיומנות

סמל אור אחר נגד החושך ותקופה חדשה בחיי היהודים, ולאחר הכלימה את השמש את החדר ואת מלמדו הרבי! אולי הוא כנוי בתולדות תנועת **ההשכלה** "21" אשר מהפיכה את אורה העבש של החדר ואת הבגדים המלוכלכים של הרבי. (**השמש השפילה**) "22". המלות "**הצבת והרפש**" 23. הן סמל על עקשות ועקרות וקצת את חייהם של היהודים בחצי העולם הרחוב. רחוב ההקדש, רחוב המלמדים, ורחוב השוחטים.

חפני מדבר רבה על סמל השנוי "**העגל**". והמשבחה שלו נחתכה לשני חלקים. החלק הראשון סמל האהבה והיפה, חפני ואחיו אשר הם מתנגדים לשחיטת העגל. הרבי האם והטבח, ואביו על אף הוא איש חלש בסיפור חלק שני סמל המוות. (**כבואי הביתה רצו לקראתי אחי ואחיותי הקטנות ויבשרוני דבר הולדת העגל: לו ראית, חפני-אמרו לי כולםפה אחד-כמה נאה עגל זה...**) "24". ואחר כך אמר ובקצור רוח רצתי אל "הרפת" סמל ההתלככות והעגל היפה אינו זכוי להיות במקום הזה. אולי היא סמן לחברה יהודית או תנועת ההשכלה בחצי הרפת שהיא כנוי לעולם האכזרי הזה. ויש צריך לצאת את העגל לחדר הבשול של משבחתו. למען הביט עליו לאור הנר - סמל האור בחצי החושך (**ובקצור רוח רצתי אל הרפת, כרעתי על ברכי לפני העגל, מששתי בידי את כל אבריו אחד-אחד, אחרי כן לקחתי על זרועותי ונשאתי אותו אל חדר הבשול, למען אוכל להביט עליו לאור הנר...**) "25".

הסכסוך ממשיך ומתחזק עד נגיע אל "פסגת הסיפור" "**היתכן, אמי? היתכן כי תשחטי את העגל הנחמד ונעים הזה? שאלתי בחרידה**". "26". גם הוא משתמש בסמלים דתיים ומן המסורת היהודית כמו "**הנדר**" "27". כדי להפוך את הסיפור ולהיותה אמון יותר. למעשה, הוא הצליח בנסיון שלו לשכנע את הקורא. (**ובלילה הזה נדרתי ח"י פרוטות 28" לקופת "רבי מאיר בעל הנס". כיהפוך את לב אמי לטובה על העגל - ואישן**) "29" הסופיר משתמש גם כמה סמלים למוות כגון (**הדם מזנק, סכיניו בידו, הנה הוא שוחט...**) "30".

לפי דעתו של חפני חושב כל אלא (**המינקה, מלך המוות, ספר השמים**) אחראים במותו את העגל. אולם אמו אמרה לו (**האם כבר תדע את כל "הגמרא" 31, כי יחסר לך אך לדעת איך ימות האדם**) 41. אין סוף לסכסוך קוראי החיים נגד קוראי המוות. אין ספק הסופיר מנסה לשכנע "חפני" הקטן כי יש הזדמנות רבות לנצל את העגל היפה סמל החיים משחיטה לפי דעתו! הוא מקוה כי נס יעשה כמו נצלה את השמים בנו של הנבי אבראהים "ישמאעיל" 32" עליו השלום משחיטה (**בכל זאת לבי מפעם בי: יודע אני כי השמים ירדו לעזרתו.. המלאכים יבואו להצילו.. הסכין**

יתפוצץ או צוארו ייעשה שיש) "33". ובסוף הדבר יום הנורא בא. חפני אבד כל תקותו כי העגל נשחט..

הסיפור השני

תמונה סימבוליזמית שינית מדבר אותה הסופיר (יהודה שטיינברג 1863 - 1908) "34". בסיפורו הקצר (הוא רמז לה בעיניו) "35" משמעות הסיפור נשואי-תערבת"36" אשה נוצרית נושאת בגבר יהודי סמל המות שלו הוא עוני צער ורעב. (הוא הרבה עוני, הרבה צער ורעב כמשמעו סבל בחייו. רמז לאשתו בעיניו שתקרב אל מטתו ולחש לאזניה את הצוואת האחרונה. ודרש ממנה לקברו בקברות ישראל) "37".

יש בבטוי זה סמלים שונים כהסמל הציוני הזה "קברות ישראל" "38". וסמל מטבע "ריחות הגנים המלבלבים הגיעו לאפה" "39". בודאי אשתו הגשימה את תקותו האחרונה ובסוף הסיפור היא עזבה את הבית שלה עם אחת ממכריה ויצאו לטיל. זה תכן הסיפור הזה. הסופיר השיג את הפתרון של הסיפור בראשונה. ונשארה גבור - הסיפור לבדה. אשתו הנפטר אשר סים את תקופת חייו. תדבר בלשונו הסופיר. כותרת הסיפור "הוא רמז לה בעיניו" הוא הסמל הראשון. אני מבינים שהכותרת הוא סמן של גוף חלש משום חולה. אולי פחד מאזה דבר. ומשום התרבות הדתית של הסופיר הפך את הסיפור לתמונה וסמל דתי בכל הפרטים כגון: השתמשותו בסמל גזעני כמו (בני-שם) "40", (הוא כבש את אהבתו הבורעת אליה באותו הכוח: שרק בני-שם מסוגלים לו) "41".

הסופיר מגלה את סגנון חיי היהודים כי הוא סמל וסמן לחיי בדידות. משכונה "הגיטו" "42" (שזה מקורב קרה הדבר ושניהם עברו על בית אחד שבתוך הגיטו: שהספידו שם למת) "43".

שני השם בלבד!

לפני פטירתו חשב שכל אלה המדינות סמל לגניבת דעת "אמריקה, אירופה, רומניה, תעודה של יונטרין. משום שאשתו טענה לו שאין בין אותה החברה "יוניטרין" בין "יהדות חפשית" אלא שני השם בלבד. (אבל הוא התעקש והוכיח שזהו גניבת דעת. פוליטיק של עבדים. והרבה מזלזול כבוד עצמו יש בזה) "44".

ובסוף הסיפור. גבור-הסיפור לאחר נקברה אישה בבית הקברות. הבהיר הסופיר שהיא אוהבת את סמל החיים ואהבה. תקופת האביב ובמהירות משכיחה את העבר והלכה עם צעיר אחד ממכריה ויצאו לטיל. (מה נעים בבוקר האביב. הערב היה עוד יותר נעים. נעים הם החיים, כל זמן שאתה חי) "45".

סיפור שלישי.

סיפור קצר נכתב על – ידי (**זאב יעבץ** 1847–1924) "46" הרומאנטיקן המובהק . טבעי יותר היה לו התאור הלירי והמרומם, פרי התפעלותו של מי שראה במסורת הדתית היהודית הוא כתב אגדות מן התלמוד , מנוסחות בלשון המקרא .

יש בסיפור זה " **מיגון לשמחה** " "47" כמה ראיות בחיי הרבי היהודי . ישלו ילדה יפה – פיה ורבת – חן . ומדי יום ביומו השכימה בבוקר אל גן אביה ללקט שושנים . היתה נפתה ביפיה מאוד . היא תמיד היתה מדברת עם סמלי הטבע . המים והצפורים ותואמר: " **העידי, ברכה, ענו בי , מים! היש כיפיי תחת השמים** " "48"

ובאחת הימים ומבין סבכי העצים נשמע קול קורא: " **מה – בצע, ילדה , כי יפה את , אם ביום שמחת לבך ישכך נחש ומת** " "49" . והנה מן הסבך זחל נחש שחור – ירקרק סמל מות בסיפור וכרגע נעלם , ואחריו יצא – סמל מות שיני – קוסם זקן . הנערה היא גבור – הסיפור אשר הסיפור מתפתח ובסוף הסיפור " **לקחת את הציץ – והנה נחש סורח אחריו . כי קרן הציץ נקרה את עיניו וישסע את גולגלתו הצליח הטוב נגד המות** " . "50" .

הנחש מת משום שהילדה היתה אוהבת עבודת הטוב לענים , הסופיר הצליח לממזיג בין התמונות הריאליות לבין הדמיון, והדת . משום שהוא אוהב את המסורת היהודית אשר משכה את לבו אל עולם האגדה במיוחד .

תמונות סמליות

התמונה הסמלית הראשונה היא כותרת הסיפור . אשר הסבירה את מצבה של גבור – הסיפור . מן האבל אל הנאה (**מיגון לשמחה**) . שם הרבי היה הוא סמל דתי (**לרבי עקיבא בן – יוסף**) . הוא משתמש גם בסלים מן הטבע משום שהוא אוהב גם הטבע "משום הדת היהודית היתה אנטי – טבעית. לכן היה הסופר היהודי המתמרד על יהודתיו , השליך יהבו על הטבע" "51" לפי דעתו אל – מסירי " **הילדה היפה כלבנה , בבוקר, שושנים, ללכוד צפרים , הברכה הזכה , העצים , מים , השמים , עץ ארז רך, תרזה רכה** ... " "52" . נגד התמונה לעיל משתמש בסמלים של הפחדות , עצבים " **מבין סבכי העצים נשמע קול קורא : מה – בצע, ילדה , כי יפה את , אם ביום שמחת לבך ישכך נחש ומת** " "53" .

ההפחדה מהמות ואת אהבתה לחיים, אשר נאילצה בה לתספר לאביה את חזון הקוסם סמל המות השני , (**ויפול פני אביה אך עד מהרה התחזק ויחזק את יד בתו באלקים** '54' . "55" הסופיר הצליח למטרתו , לשכנע את הקורא בתמונות סליות אלה . וינהרו אל ביתה בחורי – חמד , למצוא חן בעיניה ולדבר על לבה. אך היא סירבה משום שהיא מתארת בתמונת סמל המות " **הנה אנוכי הולכת למות וקץ ימי – בתולתי – קץ ימי חיי: ולמה זה לי האוהב?** " "56" .

על – כל – פנים היא הסכימה על הבחור אשר עשה לה ציץ זהב – סמל מות – להסיר את המות ממנה . הנה תמונה תורתית " **לעשות לה ציץ זהב ככל אשר היתה לאמה , לרחל** " "57" ולחזק עליו את עיר הקודש "58" . "59" .

עבודת הטוב סמל הישועה מן המות

לפי דעתו של הסופיר בעל התרבות הדתי כי עבודת הטוב היא דרך הישועה מן המות. הנערה אומרת: "ומדוע זה הקים ה' את זה לארוב עלי? אחושה - נא הביתה כי איש עני בא וכל אנשי הבית עיניהם אל עבודתם, ואל החתונה" 60". תבראיהו, ותשקהו, ותתן לו גם לילדיו. ותתן לו סמל תורתי: ישקל זהב" 61". הסופיר משתמש בזהב כי הוא סמל היים והאהבה הראשון של היהודים. ותשלחוהו לשלום. ויפתח העני את פיהו ויאמר דבור יהיה סמל הישועה.. "ברוכה את ואוף נעוריק לפני ה' יחסר עולם, כי זהב נתת לי, וזהב ימחץ קדקד משנאיך" 62" ובסוף הסיפור, סמל המות: הנחש מת. תמהר ותפיל על פניה ותשא את ידה אל ה'. ואבי הכלה ישם את הנחש על נסי ויקרא באזני הקרואים: "המעט מן הצדקה, כי תציל לקוחים למות" 63"

תקציר חיפוש

- שלושת הסיפורים השתמשו הרבה סמלים למות כגון: האישה, האשה, הנחש, הרבי, הטבח, הקוסם, הרעב ואבל, ציץ הזהב.
- הסופרים השלוה, משתמשים בשמים מתנ'ך. משום ההשפעה הדתית.
- סיפורי הסופרים האלה בעלי צביון דתי.
- הסופרים הצליחו לממזיג בין תמונות דתיות, ואגדות, ודמיונות, ומסורות יהודיות ועממיות.
- כל הסופרים האלה החדירו תמונות סמליות שונות מן הדת והטבע, אל סיפורם.
- האהבה, ואהבת החיים, בשניאת המות הן גורמים משותפים בין שלושת הסיפורים.
- גיבורי שלושת הסיפורים, הם נער קטן, נערה יפה, ואשה.
- הסיפורים האלה אינם כוללים זמן ומקום מסוים.
- לא תמיד, החיים מתגברים, יתכן שהמות יתגבר בסופו של דבר. ואולי יתגבר החיים גם כן.

מקורות ושולי המחקר

1- (שאנן, אברהם, מלון הספרות החדשה העברית והכללית, תל-אביב, 1978, עמ' 1023)

2- (<http://ar.wikipedia.org>)

3- (מלון הספרות החדשה העברית והכללית, עמ' 1024).

- 4- (אל-טאהר. עלי גואד, תקציר בהדוקטריניות של ספרות המערב(האנציקלופדיה הקטנה 121), 1983, עמ' 10-11
- 5- (מלון הספרות עמ' 1024
- 6- (אל-דולימי. מגיד גאסם מוחמד. הסימבוליזם בספרות המקראית לימוד שימושי בספר איוב- לימוד מגיסטר לפקולטת הספות- בג'דאד, 1999, עמ' 17.
- 7- (מלון הספרות החדשה, עמ' 1027 - 1028).
- 8- (<http://ar.wikipedia.org>).
- 9- (http://membres.multimania.fr/lyceemaroc/ARABE/madaress_crit_4.html).
- 10- (מלון הספרות החדשה, עמ' 1028).
- 11- (<http://ar.wikipedia.org>).
- 12- (<http://ar.wikipedia.org>).
- 13- <http://membres.multimania.fr>
- 14 - מספר עברי. נולד בנובוגרד - וולינסק (ווליניה). בן למשפחת חסידית. אביו היה שוחט. בילדותו באה המשפחה לשבת בכפר הילסק. כבן אחד עשרה היה כשעברו שוב לגור בעיר. למד ב"חדר" וא"חכ בייק: "קלויז" של חסידי טשרנוביל. נוסף על לימודי התלמוד למד גם תנ"ך וקראה בספרות העברית החדשה. בגלל מינות זו היה נרדף ולא פעם גורש מבית אביו. כדי להצילו מן ה"השכלה" עשה אותו אביו לחנווני. מאחר שלא שינה את דרכו הוסיף את אביו למרר את חייו. בתוך כך חלה בשחפת הגרון. בחורף 1898 יצא לוורשה לשם רפוי. מת בשנת 1899. מסיפוריו "יעקוב השומר", "הצללים", "העגל", "ליל אביב", "בערב", "לאן" (<http://www.benyehuda.org/feierberg/haegel>).
- 15- כנוי בדורות שעברו, ובמקצת קהלות גם בימינו, לבתי- ספר מסרתיים ללמוד קריאה, כתיבה, ותורה(ביחוד חומש ורש"י וראשית הגמרא). ראה: 17- המלון העברי המרוכז, עם 205 (המלון החדש, עם 721). (אברהם שאנן. מלון הספרות החדשה העברית והכללית, הוצאת יבנה, תל- אביב 1978, דף 603- 604).
- 16- ישנה טלית נוספת הקרויה "טלית קטן" (ובשפה היומיומית 'ציצית') שאותה נוהגים ללבוש כל היום מתחת לבגדים, כדי לקיים את המצווה כל היום. לפי הידוע שנכבשה ארץ ישראל אסרו על היהודים ללבוש טלית והיהודים הצניעו את הטלית ולבשו אותה מתחת לבגד. (<http://he.wikipedia.org/wiki/>)
- 17- (<http://www.benyehuda.org/feierberg/haegel>)
- 18- (<http://www.benyehuda.org/feierberg/haegel>)
- 19- משום ההשפעה התרבותית הדתית של הסופר הוא משתמש שם סמל מתנ"ך. חפני נשחט על ידי הפלשתים. ראה: שמואל א 4: 17 (ויען המבשר ויאמר נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם ונס- שני בניך מתו חפני ופנחס וארון האלוהים נלקחה ..) - (<http://st-takla.org>)
- (תנ"ך- שמואל א 4: 17).
- 20- (<http://www.benyehuda.org/feierberg/haegel>)
- 21- נועה רוחנית וחברתית שהגיעה לשיאה במאה 18; עקרה: שאיפה לשלטון השכל במדינה, בדת, במשפט, במדע ובספרות. גם מגמתה: שחרור היחיד והחברה משעבוד השלטון האבסולוטי. ובישראל שהתפשטה בעמים, בסוף המאה 18, בעשכנז, ובמאה 19 במזרח אירופה. גרמה התנועה להתחדות הספרות העברית החלוצית ולהתפתחות הלשון העברית.)
- (שאנן. אברהם. מלון הספרות החדשה העברית והכללית, הוצאת יבנה, תל- אביב, 1978, דף 603- 604)
- (אברהם שאנן, המלון העברי המרוכז, ירושלים, 1972, דף 169).
- (בדיעה אמין, היסודות האידאולוגיות של הספרות הציונית, בג'דאד, 1980, גל 1, עם 241).
- 22- ראה לעיל. (www.benyehuda.org/)

- 23- ראה לעיל
- 24- ראה לעיל.
- 25- ראה לעיל
- 26- ראה לעיל
- 27- נדר: הוא התחייבות שאדם נוטל על עצמו פעמים רבות במשמעות דתית. 33- (<http://he.wikipedia.org/wiki/>)
- . - (ויקיפדיה - האנציקלופדיה החופשית). 33, 34
- 28- פרוט: חלק מן המטבע החקי בעבר של (ישראל) נבטלה והוצא לאור "השקל החדש" בשנת 1980.
- " (<http://webcache.googleusercontent.com>)
- 29- ראה לעיל . www.benyehuda.org/
- 30- ראה לעיל .
- 31- שם כולל לכל אחד מספרי התלמוד הכולל דברי המשנה ופרושי האמוראים עליהם או הוא חלק הספרות התלמודית הכולל את דברי האמוראים בלבד (בלי המשנה). (ראה: המלון העברי המורכז, עם 104), - (המלון החדש, עם 357),
- (בדיעה אמין, היסודות האידאולוגיים של הספרות הציונית, בית בענייני תרבות ציבורית, גל 1, עם 241).
- 32- הפרשנות של סורת אל- ברה : פרשנות של הקוראן הכרים : של האמאם אבן כת'יר, המת בשנת 774 ה כרך ראשון, בית ספר אל- פיחא, דמשק, 1998, עם 154, (הקוראן הכרים, סורת אל- סאפאת, פסוקים 100- 113) - אל- סעדי, עבד אלרחמאן בן נאצר, 1307ה - 1376ה, הקל הכרים הרחמאן על פרשנות של דברי המנאן, בית ספר אלתופיקיה, קהיר, עם 782 - 784). (42, 43, 44
- 33 - ראה לעיל www.benyehuda.org
- 34- סופר עברי. נולד בליפקאני (בסאראביה). קיבל חנוך עברי מוסרתי. ברוח החסידות. עסק במסחר ובאותה שעה גם שקד על לימודי חול. בשנים 1889-1897 היה מורה בעיירה יאדינצי. בשנת 1896 ראה ספר- המשלים שלו "בעיר ובעיר". בשנים 1897-1905 ישב בליאובו (בסאראביה). שם הוסף לשקוד על עבודתו הספרותית (סיפורים, אגדות, משלים ורשימות, בעברית ובאדיית). מליאובו בא שטיינברג לאודיסה, כשמחלה קשה מקננת בגופו. בגבור המחלה יצא לברלין לשם ניתוח, שלא יכול עוד להציל את חייו. כתב כמה ספורים: שיחות חסידים, "סיפורי חסידים", "בימים ההם", "בימי שפוט השופטים", "וכן ב"דקטור אורלוב", "אב ובנו" ועוד. כתביו כנסו בששה כרכים (1919). - (מלון הספרות החדשה, עם, 822-823). (ע. פרו. עמאד סעיד דעיבל. תרגום סיפורים נבחרים מהספרות העברית החדשה, עתון אל- זמאן, מס 3724, 18 באוקטובר, 2010, עם 10)
- 35- http://benyehuda.org/steinberg_yehuda/hu_ramaz_lah_beeinav.htm
- 36- אחד הנשואים מדת או עם אחר. (http://benyehuda.org/steinberg_yehuda/hu_ramaz_lah_beeinav.htm)
- 37- (http://benyehuda.org/steinberg_yehuda/hu_ramaz_lah_beeinav.htm)
- 38- ראה לעיל www.benyehuda.org
- 39- ראה לעיל
- 40- על פי מקורות הסטוהית כל העמים מבני נח: שם, חם, ויפת. השמיים הוא שם מייצג לקבוצת עמים אשר מוצאם הוא משם, בנו של נח אשר הוא שם. או הם קבוצת העמים הדוברים שפות שמיות. - (אברהם אבן- שושן, המלון החדש, ירושלים, 1970, עם 330).
- (אברהם אבן- שושן, המלון העברי המרוכז, ירושלים, 1972, עם 96). - (דוד שגיב, מלון עברי- ערבי, לשפה העברית בת- זמננו, כרך ראשון, עם 1200).
- 41- ראה לעיל www.benyehuda.org
- 42- כנוי לרובע מיוחד שהוקף חומה והוקצה ליהודים בימי- הבינים ברומא, ומחוצה לו נאסר עליהם לגור. מאז הוקמו גטאות ליהודים בערים שונות בתפוצות הגולה. בדורות האחרונים בטלו גזרות הגטאות ברב הארצות. - (ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית) (<http://he.wikipedia.org/wiki/>) -43 ראה לעיל www.benyehuda.org

- 44- ראה לעיל
- 45- ראה לעיל
- 46- סופר עברי . נולד בקולונה (פולין). התחנך בלומז'ה ואח"כ בוורשה , בבית אביו העשיר חיבתו למסורת העברית משכה אותו במיוחד אל עולם האגדה . במרוצת הזמן נתן את דעתו גם להשכלה הכללית . נסע פלישטינה בשנת 1887 . כן כתב את הסיפורים "ראש השנה לאינות" (ורשה 1892 , "חרבות לאתים" (ורשה 1893), "פסח של ישראל" (ורשה 1893). ב"נגינות מני ארץ" (ורשה 1892) . מספר יעבץ בחרוזים אגדות מימי חרבונות הבית הראשון והשני . בשנת 1897 שב לאירופה . בשנים 1894-1922 הופיעו החלקים של חיבורו הגדול "תולדות ישראל" מת בלונדון . 62- : (ע.פרו. עמאד סעייד דעיבל. תרגום סיפורים נבחרים מהספרות העברית החדשה , עתון אל- זמאן , מס 3724, 18 באוקטובר , 2010 , עמ' 10) , ("http://ar.wikipedia.org/wiki/"٦٢٠٦٣")
- 47- (מלון הספרות החדשה: עמ' 381) . י. טברסקי, הליכות ישריאל , מקראה לכתה ו' , תל- אביב , 1983 .
- טברסקי, הליכות ישריאל , מקראה לכתה ו' , תל- אביב , 1983 .
- 48- (י. טברסקי, הליכות ישריאל , מקראה לכתה ו' , תל- אביב , 1983 , עמ' 148 .)
- 49- שם , עמ' 150
- 50- שם , עמ' 150
- 51- עבד-אלוהב אלמסירי, היהודית הציונית וישראל, בירות, 1975, עמ' 177).
- 52- ראה : הליכות ישראל , עמ' 148-151 .
- 53- שם , עמ' 148
- 54- סלף את המילה "אלהים" אצל האדוקים כדי לא לדבר בשם ההוד בהבהירות למען כבוד לאלוהים . 72- (שגיב. דוז. מלון עברי-ערבי לשפה העברית בת-זמננו, כרך ראשון, 1985, עמ' 81. "72"
- 55- שם , עמ' 149 .
- 56- שם , עמ' 149 .
- 57- רחל: היא אשתו של יעקוב הנביא, אמו יוסף הנביא ואחיו בנימין ו. היהודים מחשבים אותה כי היא מאישיות הקדוש. ראה: "34" שם ממקור ארמית. כלומר "כבשה קנה". עד כה בימינו אלה אנו מוצאים את המלה בערבית הבהירה. כי "רח'לה" או "ראח'לה" היא הכבשה הקטנה. ראה: (" www.islaonline.net "
- 58- היא עיר ירושלים -בירת פלשטינה הכבושה - . (ברכה), (גן עדן), או . (התורה). או הוא מקום של היכל ירושלים ,היה ארון הברית נשמר בו. , 76- (http://dass2009.yoo7.com .)
- (אלמנגד. בשפה ערבית מודרנית, הדפסה שניה, 2001, עמ' 1131
- 59- שם , עמ' 149
- 60- שם , עמ' 150
- 61- כסף או זהב, שהיתה נהוגה בימי בית הראשון , בתקופת הבית השני השתמשו בסלעים צוריים כשקלים, בימי החשמונאים טבעו היהודים שקלים מיוחדים ובהם הכתובת "שקל ישראל" מצד אחד ומצד שני "ירושלים הקדושה". (מוח'תאר אל-סיחאח , של אל- ראזי. עמ' 524) (אברהם אבן-שושן, המלון החדש, ירושלים, 1970, עמ' 2781 ,)
- 62- שם , עמ' 150 .
- 63- שם , עמ' 151 .